

Woord vooraf

Mijn Strategische Agenda Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie 2008-2011 *Werken aan vakmanschap* wordt uitgevoerd in overleg met de MBO Raad en Colo, de vereniging van samenwerkende kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven. Op twee onderdelen is in deze Agenda een nadere uitwerking toegezegd, te weten de regionale en de internationale agenda. Die laatste krijgt vorm in deze *Internationaliseringsagenda voor het middelbaar beroepsonderwijs*.

In mijn opvatting is een internationale oriëntatie van het mbo in toenemende mate van belang, vooral op de niveaus 3 en 4. Opleidingen in horeca en toerisme, handel en economische en financiële dienstverlening worden door de toenemende globalisering steeds internationaler. Ook opleidingen in zorg en welzijn, sport en bewegen, techniek en veiligheid kennen steeds meer internationale componenten. Om een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te behouden, is het van belang deze ontwikkeling kracht bij te zetten. Dat kan door hier in de onderwijsinhoud rekening mee te houden en de mobiliteit van studenten en docenten te bevorderen. Bijvoorbeeld door het aantal buitenlandse stages te verhogen en de kwaliteit daarvan te verbeteren.

In deze Internationaliseringsagenda MBO worden achtereenvolgens de bestaande en de gewenste situatie beschreven op de korte (2008 – 2011) en de lange termijn. Dit gebeurt aan de hand van vier algemene uitgangspunten / thema's die kortweg worden aangeduid als '*Internationale oriëntatie MBO*', '*Mobiliteit*', '*Samenwerking in Europa*', '*Versterking van de internationale concurrentiepositie van het MBO*'. Op elk van deze thema's is, waar zinvol, een analyse toegepast op nationaal, Europees en mondiaal niveau, die leidt tot voorgenomen acties. Aangezien de Internationaliseringsagenda tot stand is gekomen in nauw overleg met de MBO Raad, Colo en andere betrokken partijen uit het veld gaat het daarbij soms ook om acties van derden. Graag maak ik van de gelegenheid gebruik allen die bij de totstandkoming van dit document betrokken zijn geweest, dank te zeggen voor hun bijdrage.

Van harte hoop ik dat deze agenda het startsein zal zijn voor een intensieve dialoog, niet alleen met de Tweede Kamer maar ook met de sector, om te komen tot een sterkere internationale oriëntatie van het middelbaar beroepsonderwijs.

De Staatssecretaris van Onderwijs Cultuur en Wetenschap,

Marja van Bijsterveldt - Vliegenthart

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1 Achtergrond.....	3
1.2 Waar staan we	5
1.3 Waar willen we naartoe	7
2. Internationale oriëntatie	9
2.1 Acties	10
3. Mobiliteit	11
3.1 Nationaal	11
3.2 Europees.....	12
3.3 Mondiaal.....	13
3.4 Acties	15
4. Samenwerking in Europa.....	17
4.1 Acties	18
5. Versterking van de internationale concurrentiepositie van het MBO	19
5.1 Nationaal	19
5.2 In Europa	20
5.3 Mondiaal.....	20
5.4 Acties	24
6. Financiën	25
7. Samenvatting en belangrijkste acties.....	27
Bijlage 1. Instrumenten en Monitoring	31
1.1 Mobiliteitsprogramma's	31
1.2 Initiatieven die in EU- verband zijn/worden ondernomen.....	32
1.3 Monitoring.....	33
Bijlage 2. Instellingen die bij uitvoering van / overleg over internationalisering in het MBO betrokken zijn	35
Bijlage 3. Verklaring van gebruikte afkortingen	37

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Student over de meerwaarde van een Leonardo da Vinci-stage:
'Fantastisch om te zien welke cultuurverschillen er in Europa zijn en hoe ieder zijn vak aanpakt op zijn eigen manier'.

De Strategische Agenda Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie 2008-2011 *Werken aan vakmanschap*¹ wordt uitgevoerd in overleg met de MBO Raad en Colo². Op twee onderdelen is in de Strategische Agenda een nadere uitwerking toegezegd, te weten de regionale en de internationale agenda. Die laatste krijgt vorm in deze *Internationaliseringsagenda voor het middelbaar beroepsonderwijs*.

Aanleiding voor deze agenda is dat ondernemers en werknemers met een mbo-achtergrond steeds meer te maken krijgen met de globalisering. Neem de uitbreiding van de Europese Unie (EU) tot 27 lidstaten, de toegenomen *outsourcing* vooral in de zakelijke dienstverlening en het steeds universelere gebruik van het *world wide web*. In het mbo is een duidelijke trend zichtbaar dat de opleidingen in horeca en toerisme, handel, economische en financiële dienstverlening door de toenemende globalisering steeds internationaler worden en ook de opleidingen in zorg en welzijn, sport en bewegen, techniek en veiligheid steeds meer internationale componenten kennen.

De *Dutch Trade Board*³ heeft daarom met de ministeries van EZ en OCW een aantal actielijnen ontwikkeld voor een goede aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven. De centrale doelstelling van de *Dutch Trade Board* is het vergroten van de internationale concurrentiekracht van het Nederlandse bedrijfsleven. Dat kan door het opdoen van internationale vaardigheden door (toekomstige) werknemers, de export van goed onderwijs door Nederlandse instellingen en het ontwikkelen van internationale (culturele) competenties van studenten en docenten, in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven.

De competentiegerichte kwalificatiestructuur voor het mbo is gericht op een drievoudige kwalificering van de toekomstige beroepsbeoefenaar: voor het beroep, de loopbaan (doorstroom naar het hbo) en voor maatschappelijk functioneren. Het opdoen van internationale vaardigheden is vooral van belang voor mbo-studenten op de hoogste niveaus: 3 en 4. Daarom zullen internationale competenties, meer dan voorheen, onderdeel worden van het curriculum van mbo-opleidingen. Dat gebeurt op basis van het *document Leren, loopbaan en burgerschap*, dat onlosmakelijk verbonden is met alle kwalificatiedossiers.⁴

In deze internationaliseringsagenda worden achtereenvolgens de bestaande en de gewenste situatie beschreven op de korte (2008 – 2011) en de lange termijn. Dit gebeurt aan de hand van vier

¹ Tweede Kamer 2007-2008, 27 451, nr. 85

² Colo is de vereniging van samenwerkende kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven. Colo is verantwoordelijk voor ontwikkeling en onderhoud van de kwalificatiestructuur. Voor meeneembare studiefinanciering beoordeelt Colo of een opleiding in het buitenland aan de Nederlandse maatstaven voldoet.

³ De *Dutch Trade Board (DTB)* is op 16 november 2004 in het leven geroepen om de positie en concurrentiekracht van Nederlandse ondernemingen in het buitenland te versterken, met name door optimale publiek-private samenwerking. De *DTB* heeft een drietal 'focuslanden' en 'focusthema's' uitgekozen. De *DTB* geeft specifieke aandacht aan India, Rusland en Turkije. Wat betreft thema's gaat de aandacht vooral uit naar clustervorming, onderwijs en financiering van het midden- en kleinbedrijf. Onderwijs is een thema dat zeer in de belangstelling staat en waarop veel initiatieven worden ontplooid.

⁴ De aanzet hiertoe heeft de bve-sector zelf al gegeven in 2004 met: Dinjens, Fleur, Els Ranshuijsen en Tom Visser, *Internationaal competent. Een instrument om internationale aspecten in de beroepsuitoefening op te sporen*. s'-Hertogenbosch (Cinop), 2004.

algemene uitgangspunten / thema's die kortweg worden aangeduid als *'Internationale oriëntatie MBO'*, *'Mobiliteit'*, *'Samenwerking in Europa'*, *'Versterking van de internationale concurrentie positie van het MBO'*. Op elk van deze thema's is, waar zinvol, een analyse toegepast op nationaal, Europees en mondiaal niveau.

Naast 'talentontwikkeling' is in het mbo vooral de internationale erkenning van beroepskwalificaties van belang.⁵ Er moet een 'open ruimte' voor beroepsbeoefenaren komen, waarin kwalificaties transparant en onderling vergelijkbaar zijn. Daarbij moet het niveau van het Nederlandse mbo-diploma ten opzichte van andere EU-landen adequaat kunnen worden gewaardeerd.

In deze agenda wordt soms apart aandacht geschonken aan de aangrenzende landen. Het is echter onjuist om te denken dat volstaan zou kunnen worden met een instrumentarium dat alleen op onze directe buurlanden is toegesneden. De condities op nationaal niveau (nationaal beleid, verankering van internationaal beleid in de instellingen) zijn evenzeer van belang als de Europese context en globale ontwikkelingen. Wel vormen de grensregio's in het mbo uiteraard een eerste aangrijpingspunt voor internationaliseringsactiviteiten. Vaak op een heel natuurlijke manier: dat een erkend leerbedrijf in plaats van landinwaarts, net aan de overkant van de Duitse of Belgische grens ligt lijkt op het eerste gezicht weinig uit te maken. Roc's in de grensregio's zijn vaak actief in Euregio-verband. Zij kunnen daartoe gebruik maken van hun innovatiemiddelen (dat gebeurt misschien nog te weinig) of een beroep doen op EU - regionale ontwikkelingsprogramma's (met name Interreg, waar ROC Nijmegen een beroep op doet).

In Europa is het zaak goed gebruik te maken van het bestaande EU-instrumentarium. Voor het mbo is het Leonardo da Vinci- programma een belangrijke basis voor het stimuleren van mobiliteit.⁶ Het *European Qualifications Framework for Life Long Learning (EQF⁷)* biedt daarnaast een waardevol referentiekader voor de vergelijking van kwalificaties in Europa. Het is van belang te streven naar integratie van het gehele, vooral Europese, instrumentarium dat relevant is voor het onderwijs en aangrenzende terreinen. Dat kan ook door meer samen te werken. Dit gebeurt sinds 2007 in toenemende mate. Voorbeelden zijn de door OCW en SZW gezamenlijk ingestelde projectdirectie Leren en Werken, de onderwijswerkgroep van de *Dutch Trade Board* en de gemeenschappelijke missies naar het buitenland waarin bedrijfsleven, grote gemeenten en onderwijsinstellingen gezamenlijk optrekken.

Mondiaal wordt een indicatie gegeven van landen waar mbo-instellingen zich bij voorkeur op zouden moeten richten. Economische determinanten - bepalend voor de rangorde die EZ aangeeft in de brief 'Internationaal ondernemen'⁸ - zijn daarbij evenzeer van belang als het aantal (stage)bezoeken van mbo-studenten.

In de focuslanden binnen en buiten Europa zal de overheid op termijn moeten bemiddelen bij het tot stand brengen van contacten. Voorts is, zeker in deze landen, van belang dat er een *National Reference Point (NRP)* voor het mbo komt, waarmee Colo en de mbo-instellingen contact kunnen

⁵ De kwaliteit in het mbo wordt internationaal bevorderd met beroepenwedstrijden op mondiaal en Europees niveau: *World Skills* en *Euroskills*.

⁶ Het Leonardo da Vinci- programma is een mobiliteitsprogramma dat sinds 2007 onderdeel uitmaakt van het Leven Lang Leren-programma. Zie ook bijlage 1B.

⁷ Zie voor een meer uitgebreide beschrijving van het EQF bijlage 1B

⁸ Tweede Kamer 2007-2008, 31 380, nr. 1.

onderhouden over validering van opleidingen en andere kwaliteitsaspecten van een buitenlands verblijf van mbo-studenten.

Over de inhoud van deze internationaliseringsagenda voor het mbo is overleg gevoerd met de MBO Raad en met andere *stakeholders* - bilateraal en in de Stuurgroep Internationaal Beroepsonderwijs. In de stuurgroep zitten onder meer de MBO Raad, Colo, de Projectdirectie Leren en Werken (van OCW en SZW gezamenlijk), vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersorganisaties, Cinop Internationaal en Paepon als vertegenwoordiger van het particuliere onderwijs. Verder is de Jongerenorganisatie Beroepsonderwijs (JOB) geraadpleegd. Voor hun inbreng bedanken wij tenslotte medewerkers van het ministerie van LNV (verantwoordelijk voor het 'groen' onderwijs) en de ministeries van Economische Zaken en Buitenlandse Zaken.

Hierna wordt kort aangegeven waar het mbo nu staat (1.2) en waar het naartoe zou moeten gaan (1.3).

1.2 Waar staan we

Internationale oriëntatie

Hoewel er per sector grote verschillen bestaan, is internationalisering in het mbo nog onvoldoende in het curriculum opgenomen en is het draagvlak voor internationale activiteiten per instelling zeer verschillend.

Uitgaande mobiliteit

Precieze gegevens over uitgaande mobiliteit ontbreken, maar het is duidelijk dat er maar weinig mbo-studenten naar het buitenland gaan.⁹ Er zijn twee vormen van uitgaande mobiliteit:

- 'Diplomamobiliteit', waarbij studenten hun opleiding in het buitenland vervolgen of afronden en dus niet in Nederland ingeschreven blijven, komt in het mbo langzaam van de grond. Sinds 2005 kunnen studenten hun studiefinanciering naar het buitenland meenemen voor een volledige mbo-opleiding. Vooralsnog is de regeling beperkt tot Duitsland, Vlaanderen en unieke opleidingen in Europa.
- 'Studiepuntenmobiliteit' is veel gangbaarder. Daarbij gaat het om uitwisselingsprogramma's en internationale stages, waarbij studenten in Nederland ingeschreven blijven.

Inkomende mobiliteit

Er zijn maar weinig buitenlandse studenten die in het Nederlandse mbo een opleiding of stage komen volgen. Voor de positie van onze economie is het echter van belang Europese studenten in het mbo op diverse terreinen ruimhartig te ondersteunen en mogelijk te interesseren voor werk in Nederland. Dat kan op microniveau een basis leggen voor economische relaties met de herkomstlanden van de betrokken studenten.

9 De jaarlijkse OCW-brede monitor bevat alleen gegevens over de publiek bekostigde mobiliteit van het Europese Leonardo da Vinci-programma en BAND (*Bilaterales Austauschprogramm Niederlande - Deutschland*): 0,34%(2002-2003), 0,33% (2003-2004) en 0,55% (2004-2005). Uit de Internationaliseringsmonitor 2007 blijkt een kleine groei in 2005-2006, naar 0,58%. In 2006-2007 volgde een afname naar 0,48%. Instellingen nemen ook initiatieven buiten deze programma's om, vanwege de tijdrovende aanvraag- en verantwoordingsprocedures. Dat maakt het beeld van internationale activiteiten onbetrouwbaar.

Buitenlandse uitwisselingsprojecten en stages van Nederlandse mbo'ers blijken vaak mede afhankelijk te zijn van het enthousiasme van individuele docenten, teamleiders of opleidingscoördinatoren. De internationale competenties die in toenemende mate zijn beschreven in de kwalificatiedossiers, lijken dus nog onvoldoende verankerd te zijn in het onderwijs. Het is daarom van belang dat bestuurders van mbo-instellingen de internationale oriëntatie van hun docenten en studenten naar waarde weten te schatten.

Samenwerking in Europa en daarbuiten

In EU-verband wordt sinds enkele jaren gewerkt aan instrumenten die de mobiliteit van onderwijsdeelnemers in Europa moeten verhogen.

Vanaf 2010 wordt een vergelijking mogelijk van kwalificatieniveaus, dankzij het *European Qualifications Framework for Life Long Learning (EQF)*. De Europese aanbeveling van het EQF is op 23 april 2008 officieel aanvaard. In de komende jaren zal het EQF door Nederland worden geïmplementeerd. Het EQF beschrijft kwalificatieniveaus aan de hand van leeropbrengsten, uitgesplitst naar kennis, vaardigheden en competenties.

Een systeem voor de toekenning van studiepunten voor het mbo is op Europees niveau in ontwikkeling als het *European Credit Transfer System for Vocational Education and Training ECVET*.¹⁰

Concurrentiekracht van het MBO

Het profiel van het Nederlandse mbo wordt nog onvoldoende over het voetlicht gebracht. Er zijn wel aanwijzingen dat de reputatie van het Nederlandse stelsel goed is. Zo heeft Turkije gekozen voor intensieve samenwerking met Nederland. Een meer uitgesproken profiel van het Nederlandse mbo in het buitenland zou ook het imago van de sector in Nederland ten goede kunnen komen.

¹⁰ Zie bijlage 1B voor een meer uitgebreide beschrijving van ECVET.

1.3 Waar willen we naartoe

De algemene internationaliseringsdoelstellingen – zowel voor de korte als de lange termijn – zijn:

Een sterkere internationale oriëntatie van het mbo (in de kwalificatiestructuur en het curriculum), zowel door ‘*internationalisation@home*’¹¹ als door buitenlandse contacten.

- a) Het bevorderen van inkomende en uitgaande mobiliteit (door beter gebruik van Europese en nationale stimuleringsprogramma’s).
- b) Voortgaande samenwerking in Europa (met voor de komende periode de nadruk op implementatie van in EU verband ontwikkelde instrumenten)
- c) Versterking van het imago van het Nederlandse beroepsonderwijs in Europa en daarbuiten.

Belangrijke middelen om dit te realiseren zijn:

Ad a) Een betere verankering van de internationale oriëntatie van mbo-studenten in de kwalificatiestructuur voor het mbo;

Ad b) Optimaal gebruik van het Leonardo da Vinci- programma;

Ad c) Het bevorderen van transparantie en vergelijkbaarheid van beroepskwalificaties met *Europass*, de implementatie van het *EQF* (en eventueel *ECVET*) en erkenning van elders verworven competenties (EVC) (Zie voor deze begrippen bijlage 1B);

Ad d) Betere communicatie over en vertegenwoordiging van de mbo-sector in internationaal verband.

In de paragrafen hierna worden bovenstaande vier hoofddoelstellingen verder uitgewerkt. Daarna volgt er een paragraaf Samenvatting en belangrijkste acties. In bijlagen worden respectievelijk de ‘Instrumenten en Monitoring’ (Bijlage 1) en ‘Instellingen en Overlegorganen’ (Bijlage 2) gegeven, die voor het realiseren van deze agenda het meest relevant zijn.

Student Sociaal-Cultureel Werk op stage in Istanbul:

‘Ik heb veel ideeën opgedaan over hoe je activiteiten organiseert voor vrouwen die niet zo snel deelnemen aan activiteiten buiten de deur’.

¹¹ Bij *internationalisation@home* gaat het om ‘virtuele mobiliteit’ waarbij studenten niet daadwerkelijk de grens over gaan, maar wel werken in een internationale context; doorgaans met gebruik van ict. Zo kan in een elektronische leeromgeving samen met buitenlandse mbo-studenten worden gewerkt aan de ontwikkeling van een product of de handel daarin worden gesimuleerd..

2. Internationale oriëntatie

Kwalificatiestructuur

Voor een betere internationale oriëntatie van het mbo is het nodig dat er in de kwalificatiestructuur meer aandacht komt voor de internationale dimensie. Bovendien is het noodzakelijk dat er meer en betere buitenlandse mbo-stages komen. Dat vereist intensieve samenwerking tussen onderwijsinstellingen, kenniscentra en bedrijven.

Bij het internationaliseren van het Nederlandse mbo-onderwijs dient rekening te worden gehouden met de taal van het onderwijs. De Onderwijsraad pleitte in zijn advies *Onderwijs en Europa: Europees burgerschap*¹² voor de ontwikkeling van een 'Europacompetentie': het vermogen om te kunnen functioneren en mee te kunnen doen in Europese landen. Elementen van de Europacompetentie waren 'taalvaardig zijn in ten minste twee vreemde talen' en 'kennis van de werkwijze van Europese instituten'. De voor de beroepskwalificatie vereiste kennis van moderne vreemde talen is inmiddels beschreven in nagenoeg alle relevante kwalificatiedossiers en voor de niveau 4 - opleidingen wordt minstens één vreemde taal verplicht. De beheersing van twee vreemde talen is voor het mbo echter een brug te ver. De optie zou ten koste gaan van de gewenste extra aandacht voor de beheersing van het Nederlands en vakbekwaamheid en kan, met name op de lagere niveaus, leiden tot ongewenste uitval. Zoals in de Inleiding al werd opgemerkt, is naast minstens één moderne vreemde taal vooral ook het sociaal-culturele aspect van buitenlandervaring van belang.

Om de taalvaardigheid van Europese burgers te documenteren, is in het kader van *Europass* (zie Bijlage 1B) aan deze behoefte tegemoet gekomen met de ontwikkeling van het *Europass Taalpaspoort* en de opname van Europese competenties in het diploma- en certificaatsupplement.

Internationaal Keurmerk voor MBO – instellingen

In zijn *Advies Internationaliseringsagenda voor het onderwijs 2006 - 2011*¹³ pleitte de Onderwijsraad verder voor een keurmerk voor instellingen, om inzicht te geven in het niveau van internationalisering. Het toenmalige kabinet liet dit aan de sector over. De MBO Raad heeft duidelijk gemaakt niets te zien in een keurmerk. De raad ziet het als een bureaucratisch instrument en een precedent voor andere keurmerken waar de instellingen aan zouden moeten voldoen.

De behoefte aan een 'Gedragscode Internationalisering' naar analogie van de bestaande code voor het hoger onderwijs wordt in het mbo minder gevoeld: er worden in deze sector door de kenniscentra beroepsonderwijs – bedrijfsleven meer eisen gesteld dan in het hoger onderwijs; leerbedrijven, ook in het buitenland, moeten bijvoorbeeld erkend zijn om stagiairs te begeleiden en bestaande programmagelden voor het mbo worden altijd aangevraagd door de onderwijsinstelling, die aan verschillende kwaliteitsmaatstaven moeten voldoen om daarvoor in aanmerking te komen. Als het gaat om de 'inkomende mobiliteit' is er echter veel voor te zeggen toch zo'n gedragscode te ontwikkelen. Daarmee zou meer samenhang ontstaan in de beroepskolom. MBO Raad en Colo zullen daarom een *Gedragscode Internationalisering MBO* opstellen. Net als in het hoger onderwijs zal het gaan om een document 'voor en door de sector zelf', gericht op vergelijkbare effecten (bijvoorbeeld

¹² Onderwijsraad, 2004

¹³ Onderwijsraad, 2006

een eenvoudiger behandeling van verzoeken aan de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) als instellingen de gedragscode naleven).

Het Programma Internationalisering Beroeps onderwijs(PIB)

Sinds 2007 bestaat het *Programma Internationalisering Beroeps onderwijs (PIB)* dat tot en met 2009 een nationale aanvulling vormt op het Europese Leonardo da Vinci- mobiliteitsprogramma. Voor het PIB is gedurende deze jaren in totaal € 5 miljoen beschikbaar uit het Fonds Economische Structuurversterking (FES).¹⁴ In samenwerking met de MBO Raad, de HBO-raad en MKB-Nederland ondersteunen de ministeries van EZ en OCW met dit programma het mbo, het hbo en het bedrijfsleven bij activiteiten voor internationale oriëntatie en competenties van studenten.

In bijlage 1A wordt nader ingegaan op het PIB. Mogelijke verlenging van het PIB is afhankelijk van besluitvorming over de inzet van FES-middelen na 2009. Om het belang dat aan de verlenging van het PIB wordt gehecht te onderstrepen, heeft staatssecretaris Heemskerk van EZ eind november 2008 tijdens de missie naar Turkije aangegeven te overwegen hiervoor zo nodig ook een substantieel bedrag beschikbaar te stellen uit de EZ-begroting.

2.1 Acties

- Bij het vormgeven van de kwalificatiestructuur zullen MBO Raad en Colo meer aandacht besteden aan de internationale dimensie: voldoende aandacht voor vreemde talenonderwijs en het belang van internationale stages.
- MBO Raad en Colo zullen een *Gedragscode Internationalisering MBO* opstellen. Net als in het hoger onderwijs zal het gaan om een document 'voor en door de sector zelf' gericht op vergelijkbare effecten (bijvoorbeeld een eenvoudiger behandeling van verzoeken aan de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) als instellingen de gedragscode naleven).
- In elk geval tot en met 2009 loopt het Programma Internationalisering Beroeps onderwijs (PIB) door, als een nationale aanvulling op de bestaande - vooral Europese - mogelijkheden. Dit programma, in goed overleg met HBO-raad en MBO Raad aangestuurd door EZ en OCW, is gericht op projecten waarin instellingen samenwerken met bedrijven. Mogelijke verlenging van het PIB is afhankelijk van besluitvorming over de inzet van FES-middelen na 2009. Om het belang dat aan de verlenging van het PIB wordt gehecht te onderstrepen, heeft staatssecretaris Heemskerk van EZ eind november 2008 tijdens de missie naar Turkije aangegeven te overwegen hiervoor zo nodig ook een substantieel bedrag beschikbaar te stellen uit de EZ-begroting.

¹⁴ Alleen in 2008 is uit de begroting van OCW / HO € 1,8 mln extra beschikbaar.

3. Mobiliteit

Zoals in de Inleiding is betoogd, is mobiliteit van mbo-studenten en – docenten van wezenlijk belang voor de toekomstige beroepspraktijk.

Student MBO-Horeca op stage in Valencia: 'Ik werkte in een restaurant dat gedreven werd door een hechte familie. Daar heb ik geleerd hoe goede samenwerking van invloed kan zijn op de medewerkers en op de gasten.'

3.1 Nationaal

Obstakels

Wanneer buitenlandse mbo-studenten naar Nederland komen voor een stage of opleiding, ervaren de instellingen telkens weer dat het veel inspanning vergt om de noodzakelijke formaliteiten (visa, tewerkstellingsvergunningen) rond te krijgen. Omgekeerd levert de erkenning van Nederlandse diploma's in het buitenland (door een verschil in organisatie ook in Duitsland) soms ook problemen op. Voor een deel zal de door MBO Raad en Colo gezamenlijk te ontwikkelen Gedragscode Internationalisering MBO hier het hoofd aan moeten bieden. Daarnaast spant OCW spant zich ervoor in deze en soortgelijke belemmeringen zoveel mogelijk weg te nemen door interdepartementaal overleg te voeren bijvoorbeeld met SZW (Centra voor Werk en Inkomen) of Justitie (IND). Het ministerie van Justitie heeft toegezegd de mogelijkheden te verkennen om het visa beleid ten aanzien van mbo studenten in bepaalde sectoren te versoepelen. Dat betekent dat buitenlandse studenten die in Nederland een mbo opleiding willen volgen, in de toekomst makkelijker en sneller een visum kunnen krijgen.

Meeneembaarheid van studiefinanciering

Om een mbo-studie in het buitenland te volgen of af te ronden kan in bepaalde gevallen de Nederlandse studiefinanciering worden 'meegenomen'. In 2007 is de tussenevaluatie meeneembare studiefinanciering aan de Tweede Kamer gezonden.¹⁵ De belangrijkste aanbeveling was de nog beperkt meeneembare studiefinanciering naar Vlaanderen en Duitsland mogelijk te maken voor *alle sectoren* van het mbo. Met ingang van het schooljaar 2007-2008 is dit gerealiseerd. Hierdoor is het aantal aanvragen voor meeneembare studiefinanciering in het mbo bijna verdubbeld.¹⁶ Begin 2009 zal de eindevaluatie worden opgeleverd. Daarin wordt het volgende onderzocht:

- a) Wat zijn de behoeften van deelnemers: naar welke landen willen ze? Als er mogelijkheden zijn om in het buitenland een opleiding te volgen, gaan ze dan ook?
- b) Wat zijn de behoeften van het bedrijfsleven: is er vraag naar mbo'ers met een buitenlands diploma?
- c) Hoe zit het met de vergelijkbaarheid en de kwaliteit van opleidingen in het buitenland? Hiervoor zijn *National Reference Points* een voorwaarde. Goed functionerende NRP's bestaan niet in alle landen.

¹⁵ Tweede Kamer 2006-2007, 24 724, nr. 68.

¹⁶ Van 1 juni 2005 tot 1 juni 2007 zijn er 265 verzoeken bij Colo binnengekomen, vanaf juni 2007 tot en met mei 2008 ging het om het 210 verzoeken.

Studenten in het hoger onderwijs mogen hun studiefinanciering sinds 2007 gebruiken voor studies over de hele wereld. Vanuit het oogpunt van gelijkwaardigheid is de vraag gerezen of er aanleiding is om ook mbo-deelnemers deze mogelijkheden te geven. Op 24 mei 2007 is de Tussenevaluatie meeneembare studiefinanciering mbo-bol aan de Tweede Kamer verstuurd met daarbij een beleidsreactie. In deze reactie is opgenomen dat het bij de invoering van meeneembare studiefinanciering in het mbo altijd de intentie is geweest dit op termijn breed mogelijk te maken. Die termijn is mede afhankelijk van de behoefte van deelnemers en de internationale ontwikkelingen in de mbo-sector.

Of daarvoor op dit moment aanleiding is zal moeten blijken uit de eindevaluatie die in januari 2009 wordt opgeleverd. Wanneer er wordt gekozen voor uitbreiding zal voor het mbo, net als destijds voor het hoger onderwijs, wetswijziging nodig zijn. Een eventuele uitbreiding is daarom pas mogelijk vanaf het schooljaar 2010-2011.

Overigens hebben mbo'ers geen meeneembare studiefinanciering nodig om een buitenlandse stage te volgen. Studenten die recht hebben op studiefinanciering, ontvangen die ook tijdens hun buitenlandse stage.

3.2 Europees

Het ontwikkelen van talent heeft ook een internationale dimensie. Het stimuleren van mobiliteit past daar goed in. Mede daarom zal het gebruik van publiek bekostigde stimuleringsprogramma's krachtig worden bevorderd. Het Nationaal agentschap¹⁷ dat het Leven Lang Leren- programma¹⁸ uitvoert, doet daarvoor zoveel mogelijk aan voorlichting en begeleiding. Verwacht wordt dat de introductie in 2007 van het nieuwe Europese Leven Lang Leren Programma zal leiden tot veel meer internationale mobiliteit in het mbo, omdat het bedrag dat voor het beroepsonderwijs in de EU is bestemd ten opzichte van vorige programma's sterk is gegroeid. Het Leonardo da Vinci- programma, onderdeel van dat Leven Lang Leren- programma, subsidieert internationale projecten in het mbo.

Als we kijken naar de geregistreerde ('programma'-)mobiliteit¹⁹, dan verbleef in 2007 maar 0,48 procent van de mbo-studenten minmaal twee weken in het buitenland voor studie of stage. Dit zijn nog geen 2400 jongeren. Het streven van de regering is dat in 2010 0,65 procent van de mbo-studenten (ruim 3200 jongeren) minimaal twee weken in het buitenland studeert of een stage volgt. Verder is het de bedoeling dat meer Nederlandse mbo-docenten minimaal een week in het buitenland verblijven²⁰, dat het aantal actieve partners (bedrijven, onderwijsinstellingen) in het buitenland²¹ stijgt en meer mbo-instellingen buitenlandse partners hebben. In EU-verband vindt momenteel een oriëntatie plaats op de onderwijsdoelstellingen na 2010. Mogelijk zal een doelstelling zijn *'to make mobility a standard component of education and training'*. Dit zou kunnen gebeuren op de volgende manier: *'by (target year), ensure that (x) % of university students and (y) % of VET students and trainees undertake mobility as a standard part of their learning pathways'*. De

¹⁷ Het Leven Lang Leren- programma van de EU wordt in Nederland ondersteund door een nationaal agentschap. Nuffic, de uitvoeringsorganisatie voor internationale activiteiten in het hoger onderwijs, is het eerste aanspreekpunt van het agentschap. Het belangrijkste programma voor het mbo, het Leonardo da Vinci- mobiliteitsprogramma, wordt in dit verband ondersteund door een onderdeel van Cinop in 's-Hertogenbosch. Zie verder bijlage 2.

¹⁸ Zie hiervoor bijlage 1A.

¹⁹ De totale mobiliteit in het mbo is groter dan uit de registratie van publiek bekostigde stages in het kader van 'Leonardo' en BAND blijkt. Veel stages komen tot stand zonder steun van Europa of de nationale overheid.

²⁰ 3,3% in 2006-2007.

²¹ Was 520 in 2007.

Europese *High Level Group on Mobility* mikt op een verhoging van de studentenmobiliteit in het beroepsonderwijs naar 3 procent van de populatie in 2020. In verschillende Europese overlegorganen zal de komende maanden over deze ambitie worden gesproken. Nederland ondersteunt de focus op mobiliteit en is bereid de eigen ambitie voor het mbo in overeenstemming te brengen met het nader te bepalen Europese streefgetal. In de periode 2000 – 2006 bedroegen de Leonardo da Vinci- subsidies voor het Nederlandse mbo circa € 12 miljoen. Voor de 2007 – 2013 is in totaal ongeveer € 35 miljoen beschikbaar. Afhankelijk van de besluitvorming over de Europese begroting voor de periode 2014- 2020 gaat dit bedrag mogelijk omhoog. Om de instellingen optimaal gebruik van dat geld te laten maken, moeten de administratieve lasten van het Leonardo-programma wel omlaag. Nederland zal daar in Brussel op blijven aandringen. Colo heeft, om de stages naar het buitenland in goede banen te leiden, inmiddels ongeveer 3400 buitenlandse leerbedrijven erkend en geregistreerd. Ook zijn er steeds meer Nederlandse bedrijven die hun leerlingen opleiden in een vestiging in het buitenland.

Door de open grenzen neemt het aantal leerbedrijven direct over de grens met Duitsland en België toe. Jongeren in de grensstreek vinden daardoor gemakkelijker een stageplaats aan de andere kant van de grens. In een kleine werkgroep (de *Mini-Arbeitsgruppe*) overleggen de ministeries van OCW en LNV geregeld met medewerkers van het Duitse ministerie van Onderwijs en de Duitse ondersteuningsorganisatie *INWENT* over het beleid voor en de uitvoering van *BAND*. Het Centrum voor Innovatie van Opleidingen (Cinop) verleent ondersteuning en is aan Nederlandse zijde met de uitvoering belast.

Steeds meer internationale bedrijven met vestigingen in Nederland stellen hun vestigingen in andere landen open voor mbo'ers die op zoek zijn naar een stageplaats. De websites www.stagemarkt.nl van Colo en www.workplacement.nl van Colo en de MBO Raad vergemakkelijken dat. *Workplacement* wil zich ontwikkelen tot dé website voor internationale mobiliteit. De site helpt mbo-studenten zich goed voor te bereiden op een buitenlandse stage en verstrekt informatie aan onderwijsinstellingen en bedrijven. Colo zal daarnaast nog een 'Barometer stage- en leerbanenmarkt' ontwikkelen, die het mbo-studenten mogelijk moet maken bewuster te kiezen uit de mogelijkheden die binnen hun sector voorhanden zijn.

3.3 Mondiaal

Mbo-instellingen weten in toenemende mate hun weg te vinden buiten Europa. De STC-Groep, waartoe het Rotterdamse Scheepvaart- en Transport College behoort, heeft vestigingen in Oman, Zuid-Afrika, Vietnam en de Filippijnen. Horeca- en toerismeopleidingen hebben structurele contacten in Turkije. Sinds mei 2008 heeft Turkije een *National Reference Point*, dat is ondergebracht bij het Turkse ministerie van Onderwijs. Dit is het contactpunt voor vragen over Turkse mbo-kwalificaties.

Het ministerie van OCW wil de contacten van instellingen in landen buiten Europa vergemakkelijken door op politiek, ambtelijk en uitvoerend niveau contacten te leggen en te bemiddelen. Dat kan eventuele belemmeringen bij het volgen van buitenlandse stages, uitwisselingsprojecten of inkomende mobiliteit wegnemen.

Door prioriteit te geven aan een beperkt aantal landen, ontstaat een afwegingskader bij het aangaan van nieuwe buitenlandse contacten door de instellingen. Uiteraard speelt daarbij het economische belang en het arbeidsmarktperspectief voor mbo-studenten een belangrijke rol. Voor het

economisch belang is gekeken naar de rangorde die EZ hanteert. Voor het arbeidsmarktperspectief is Colo nagegaan in welke landen buiten Europa de meeste leerbedrijven zijn geregistreerd. Natuurlijk is ook de samenwerkingsrelatie op beleids- en instellingsniveau bekeken. Ten slotte is gekeken of er een *Netherlands Educational Support Office (NESO)* of een andere ondersteuningsinstelling ter plaatse is.²²

Verschillende invalshoeken

Er voltrekken zich fundamentele wijzigingen in de economische machtsverhoudingen. De nota van EZ stelt daarom dat 'de verdergaande internationalisering van de Nederlandse economie cruciaal is voor het behoud van een welvarend, duurzaam en ondernemend Nederland. Opgemerkt wordt dat 'het Nederlandse handelspatroon (...) aansluiting lijkt te missen bij verder weg gelegen markten, zoals de Verenigde Staten en opkomende markten die nu juist het grootste groeipotentieel kennen'. Van de prioriteitslanden die het ministerie van EZ heeft aangewezen gaat het buiten Europa achtereenvolgens om de VS en Canada, China, Rusland, India, Oekraïne, de Golfstaten, Turkije, Brazilië, Vietnam en Japan.

Naast de economische invalshoek is er ook een andere. Veel mbo-studenten voelen om humanitaire redenen voor bepaalde stagelanden. Ze voelen zich aangesproken door thema's als maatschappelijk verantwoord ondernemen, duurzaamheid en globalisering. Zij hebben zoveel belangstelling voor ontwikkelingslanden dat het aanbod de vraag tien keer overtreft. Scholen en kenniscentra hebben daarom initiatieven ontwikkeld met ontwikkelingslanden. In opdracht van BZ/Ontwikkelingssamenwerking heeft bureau *Ex-change* sinds 2000 zo'n 400 mbo- en hbo-studenten een stage aangeboden bij projecten in Afrika, vooral in bouw, techniek, verzorging, landbouw, handel, ict. Door duurzame samenwerking met lokale partners ontstaan meerjarige projecten, waarin de studenten bijdragen aan zowel de lokale kennis in een specifieke sector als aan hun eigen vakinhoudelijke en persoonlijke ontwikkeling.

Daarnaast richten de *Ex-change*-projecten zich steeds meer op structurele versterking van het beroepsonderwijs in ontwikkelingslanden. Dat gebeurt onder meer door bijdragen aan projecten die worden opgezet in het kader van het Schokland Akkoord Beroepsonderwijs. Binnen dit akkoord, dat de MBO Raad en Colo in 2007 ondertekend hebben, zullen stages in ontwikkelingslanden specifieke aandacht krijgen.

²² NESO's werken nu alleen voor hoger onderwijs. Hun aantal wordt de komende jaren uitgebreid van 8 tot ca. 15. Het ligt voor de hand voor het mbo aansluiting te zoeken bij bestaande, door OCW bekostigde infrastructuur, maar daarbij ook te kijken naar mogelijkheden tot samenwerking met andere instellingen in de regio: instituten voor hoger onderwijs, universitaire instituten, Netherlands Business Support Offices (van EZ) of ambassades.

3.4 Acties

- OCW zal voortdurende aandacht besteden aan obstakels voor de mobiliteit van mbo-studenten, zowel inkomend als uitgaand. OCW zal zich ervoor inzetten belemmeringen zoveel mogelijk weg te nemen door interdepartementaal overleg te voeren bijvoorbeeld met SZW (Centra voor Werk en Inkomen) of Justitie (IND). Het ministerie van Justitie heeft toegezegd de mogelijkheden te verkennen om het visa beleid ten aanzien van mbo studenten in bepaalde sectoren te versoepelen. Dat betekent dat buitenlandse studenten die in Nederland een mbo opleiding willen volgen, in de toekomst makkelijker en sneller een visum kunnen krijgen.
- OCW zal op basis van een evaluatie bezien of het opportuun is de mogelijkheden voor mbo'ers om met meeneembare studiefinanciering een opleiding in het buitenland te volgen uit te breiden. De genoemde evaluatie komt begin 2009 beschikbaar.
- Het aantal buitenlandse stages in het mbo wordt geleidelijk verhoogd.²³ De Europese *High Level Group on Mobility* mikt op een verhoging van de studentenmobiliteit in het beroepsonderwijs naar 3 procent van de populatie in 2020. In verschillende Europese overlegorganen zal de komende maanden over deze ambitie worden gesproken. Nederland ondersteunt de focus op mobiliteit en is bereid de eigen ambitie voor het mbo in overeenstemming te brengen met het nader te bepalen Europese streefgetal.
- In aanvulling op het bestaande instrumentarium (vooral twee goedlopende internetsites met informatie over buitenlandse stages), zal Colo een 'Barometer stage- en leerbanenmarkt' ontwikkelen die mbo-studenten nog beter in staat stelt de juiste keuzes te maken als het gaat om een buitenlands verblijf.
- OCW zal bilaterale contacten van mbo-instellingen buiten Europa zoveel mogelijk ondersteunen door gebruik te maken van ambtelijke en politieke contacten en het afsluiten van *Memoranda of Understanding* waar dit aangewezen lijkt.
- Als ondertekenaars van het Schokland Akkoord zullen de MBO Raad en Colo contacten met ontwikkelingslanden op instellingsniveau (bijvoorbeeld in de vorm van *ExChange*- projecten) bevorderen.

*Student Sociaal-Cultureel Werk op stage in Instanbul:
'Ik zou hier nog wel maanden willen blijven'.*

²³ Voorwaarde is dat, na verhoging van de hiervoor beschikbare EU-budgetten in de jaren 2007-2013, ook de Financiële Perspectieven voor 2014 – 2020 uitzicht bieden op de realisatie van deze ambitie.

4. Samenwerking in Europa

Samenwerking In EU – verband

De invloed van Europa op het onderwijs wordt steeds duidelijker merkbaar. In het kader van het zogenoemde Lissabon proces dat in 2000 is gestart, zijn bijvoorbeeld ambities geformuleerd over het aantal jongeren dat met een startkwalificatie het onderwijs verlaat.

Verder is in 2002 het Kopenhagen- proces ingegaan. In dit verband wisselen lidstaten informatie uit om hun nationale beleid effectiever te maken. Deelname is vrijwillig en de uitkomsten in de vorm van mededelingen of aanbevelingen van de Europese Commissie zijn juridisch niet bindend. Een akkoord over een Europese mededeling of aanbeveling is echter wel een politiek feit. Daarom is het zaak de voorstellen van de commissie nauwkeurig te beoordelen op de principes van subsidiariteit en proportionaliteit. Voorlopig einddoel, ook voor maatregelen in het kader van Kopenhagen, is de doelstelling van het Lissabon- proces: in 2010 moet een concurrerende en sociaal hechte Europese kennissamenleving bestaan.²⁴ De komende jaren zullen vooral in het teken staan van het afronden van een aantal initiatieven dat in EU-verband in het kader van het Kopenhagen-proces is genomen en de nationale implementatie daarvan. Het gaat hierbij om EU-instrumenten die de mobiliteit van (mbo-)studenten moeten bevorderen, i.c. *Europass*, *EQF*, *EQARF* en *ECVET* (zie voor een beschrijving van deze instrumenten Bijlage 1). Over ontwikkelingen ten aanzien van dit Europese instrumentarium voor het mbo zullen OCW, MBO Raad, Colo en *NE-ther* elkaar periodiek treffen in een kleine *taskforce*, zodat informatie gedeeld wordt en reacties of initiatieven gezamenlijk worden aangegaan.

Europass

De komende jaren wordt het mogelijk om het *Europass CV* zelf in te vullen of om het *NEC NL* bepaalde informatie op te laten halen uit bestaande registraties. In het laatste geval wordt die informatie meteen gevalideerd. Naast persoonsgegevens (GBA) valt daarbij te denken aan diplomagegevens (IB-Groep) en rijbewijsgegevens (RDW). Gelijktijdig zal de aandacht uitgaan naar de verdere integratie van verschillende nationale en Europese programma's voor mobiliteit.

Euroguidance

Omdat de tekorten op de arbeidsmarkt toenemen, is de erkenning van verworven competenties (EVC) binnen *Europass* een van de speerpunten. Met het Kenniscentrum EVC zal niet alleen naar vergaande samenwerking worden gezocht, maar tevens naar mogelijkheden om Nederland een voortrekkersrol te laten vervullen.

Loopbaan oriëntatie

CINOP (zie bijlage II) is trekker van *Euroguidance* Nederland. Ook op Europees niveau houdt het zich bezig met facetten van loopbaanoriëntatie en –begeleiding. Dit gebeurt door bijdragen te leveren

²⁴ De lidstaten stelden samen nadere doelstellingen vast, die door ieder land op eigen wijze mogen worden gerealiseerd. Daarbij gaat het om minder voortijdige schoolverlaters, meer afgestudeerden in Bèta-technische vakken, meer hoger opgeleiden. Maar er werd ook bepaald dat in 2010 12,5 procent van de 25-64 jarigen in Europa moet deelnemen aan onderwijs- en trainingsactiviteiten. De Nederlandse doelstelling op dit punt is zelfs vastgesteld op 20 procent.

aan de Europese internet portal *Ploteus* en een soort makelaarsrol te vervullen in *good practices* op dit gebied.

Peer Learning Activities

Peer Learning Activities of *PLA's* zijn thematisch opgezette uitwisselingsbijeenkomsten waarmee in Europa het Kopenhagen proces (samenwerking op mbo-gebied van onderop) vorm krijgt. Deze bijeenkomsten leveren inbreng op voor de EU-besluitvorming. Zie verder in Bijlage 2 onder het kopje *Overlegstructuren*.

BAND en GENT – akkoorden

Momenteel ondergaat *BAND* een aantal wijzigingen. (Zie voor de doelstellingen van *BAND*, Bijlage 1A.) Er wordt gezocht naar een betere aansluiting bij de specifieke eigenschappen van het Nederlandse en Duitse onderwijsstelsel. Op deze manier voorziet het *BAND* - programma in een impuls tot verdere bilaterale uitwisseling in de toekomst.

In het kader van het Gent 6-akkoord (waarbij GENT staat voor het Gehele Europese Nederlandse Taalgebied) bestaat een samenwerkingsrelatie met Vlaanderen. Die is gericht op thematische verkenningen.

4.1 Acties

- OCW werkt mee aan de totstandkoming van het EU-instrumentarium om de mobiliteit van mbo-studenten in Europa te bevorderen, waarbij de inzet is de administratieve lasten (nieuwe uitvoeringsorganisaties in de lidstaten, monitoring op basis van nieuwe indicatoren) te beperken. Aanvaarde instrumenten (Europass, EQF) worden (verder) geïmplementeerd.
- Omdat de tekorten op de arbeidsmarkt toenemen, is de erkenning van verworven competenties (EVC) binnen *Europass* een van de speerpunten. Met het Kenniscentrum EVC zal niet alleen naar vergaande samenwerking worden gezocht, maar tevens naar mogelijkheden om Nederland een voortrekkersrol te laten vervullen.
- In het uitwisselingsprogramma *BAND* wordt gezocht naar een betere aansluiting bij de specifieke eigenschappen van het Nederlandse en Duitse onderwijsstelsel. Op deze manier voorziet *BAND* in een impuls tot verdere bilaterale uitwisseling in de toekomst.

5. Versterking van de internationale concurrentiepositie van het MBO

*Deelnemer World Skills 2007:
'Meedoen aan de Skills-wedstrijden
heeft me sterker en zelfverzekerder
gemaakt. Een geweldige ervaring die ik
voor geen goud had willen missen.'*

5.1 Nationaal

In de nota 'Internationaal ondernemen' van EZ wordt opgemerkt dat Nederland steeds meer bekend staat om zijn creativiteit (duurzaam bouwen, architectuur en design) en zijn vermogen logistieke dienstverlening te koppelen aan verschillende bedrijfstakken. Naast lage kosten, zo wordt gesteld, gaat het daarbij ook om de combinatie van innovatief leiderschap, creativiteit en het vermogen om snel en flexibel kansen op internationale vlakken te verzilveren. Door een versterkte *Holland Branding* zouden deze competenties de komende jaren ook in de buitenlandse markt kunnen worden gezet.

De kwaliteit van onze mbo-sector wordt in de meeste EU-landen geprezen. Door de professionaliteit van de roc's en de nieuwe competentiegerichte kwalificatiestructuur op een goede manier internationaal op de kaart te zetten, maken we ons onderwijs nog aantrekkelijker. Verder willen we de huidige kwaliteit op zijn minst behouden en liefst verbeteren.

De docenten zijn daarbij van grote betekenis. Zonder hun inzet zullen activiteiten op internationaal gebied nooit echt worden geïntegreerd in het onderwijsaanbod. Naast de bestaande mogelijkheden om hen te enthousiasmeren (docentenstages in het kader van PIB, *BAND* of het Europese *LLL / Leonardo da Vinci*-programma), zullen instellingen moeten zoeken naar mogelijkheden om buitenlandse stagebezoeken van hun docenten te vergoeden. Gerichte begeleiding van mbo-studenten tijdens hun buitenlandse stage is immers van groot belang. Een telefoongesprek of mailcontact is niet genoeg. Als we mbo-stages in het buitenland goed organiseren en begeleiden draagt dat bij aan een goede reputatie en interessante contacten in de hele wereld.

Het is van belang dat de brancheorganisaties voor het mbo (MBO Raad en AOC Raad) in Europa goed communiceren met de Europese instellingen.

Neth-ER

Samen met andere onderwijssectoren en hun brancheorganisaties zet het Nederlandse mbo zichzelf in Europa op de kaart door deelname aan het *Netherlands house for Education and Research (Neth-ER)*. *Neth-ER* is opgericht in 2006 door acht Nederlandse veldorganisaties voor onderzoek, onderwijs en innovatie. Vanuit een bemiddelende en ondersteunende rol vervult *Neth-ER* taken met een informerend, vertegenwoordigend en explorerend karakter. De MBO Raad en Colo zijn sinds het begin lid van *Neth-ER*.²⁵ Doel van *Neth-ER* is het vergroten van de Nederlandse participatie in de Europese programma's. Daarnaast wil *Neth-ER* de Europese beleidsvorming beïnvloeden. Om dit te bereiken is er een kantoor in het Europese kwartier in Brussel. *Neth-ER* wordt tijdelijk ondersteund door de ministeries van OCW en EZ.

²⁵ De eerste brainstorm over de inhoud van deze internationaliseringsagenda voor het mbo heeft bij *Neth-ER* plaatsgevonden.

Een goede, vooral ook tijdige afstemming tussen Nederlandse actoren en de Europese Commissie is van groot belang. Dat geldt ook voor Europese regelgeving op terreinen die niet direct met het onderwijs te maken hebben, maar wel van invloed is op het functioneren van het onderwijs. Een voorbeeld is de Europese aanbesteding van door scholen in te kopen schoolboeken. Het actief benutten van bestaande overlegstructuren en de positie van *Neth-ER* in Brussel, evenals de totstandkoming van de Europese vereniging van 'Vet-providers' *EUPROVET*, kunnen daarbij helpen.²⁶

5.2 In Europa

De Nederlandse instellingen versterken hun concurrentie door strategisch samen te werken met instellingen in andere lidstaten. Dat gebeurt in bilateraal verband door samenwerking van instellingen in de grensregio's; al dan niet met behulp van nationale programma's zoals *BAND* met Duitsland. Verder is er natuurlijk het Leonardo da Vinci- mobiliteitsprogramma.

De beroepenwedstrijden op Europees en mondiaal niveau, de *Euroskills* en de *World Skills*, zijn goede reclame voor het mbo. De eerste *Euroskills*- editie, in september 2008 in Rotterdam, heeft veel publiciteit opgeleverd voor het Nederlandse mbo. De *Euroskills Village* beleidsmakers en vertegenwoordigers van mbo-instellingen uit heel Europa waren bij elkaar tijdens verschillende manifestaties en conferenties. Nederland zal deelnemen aan de volgende editie van *Euroskills* en aan de komende *World Skills* in Calgary.

*Deelnemer Euroskills 2008:
'Leuk om deelnemers uit andere landen in mijn vak aan het werk te zien. Ik vroeg ze het hemd van het lijf en heb veel nieuwe dingen geleerd.'*

5.3 Mondiaal

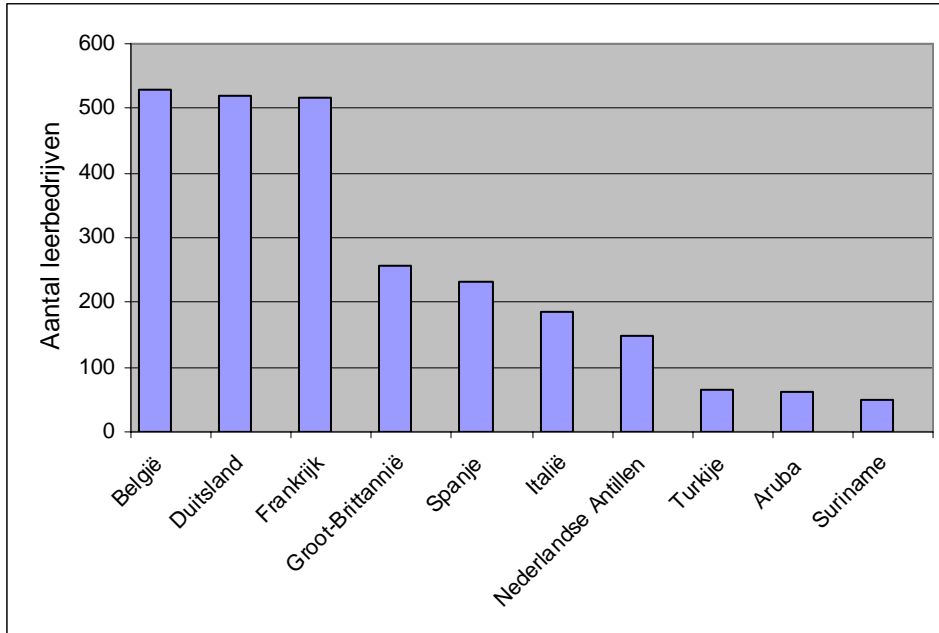
Wereldwijd neemt de belangstelling voor het mbo en de competentiegerichte kwalificatiestructuur de laatste jaren toe. Dat is te merken aan het toegenomen aantal werkbezoeken van buiten Europa, aan de onderzoeksprogrammering van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en aan conferenties die zich niet langer beperken tot het hoger onderwijs. Dat het Nederlandse onderwijsbestel naast het universitaire onderwijs en onderzoek een relatief grote en goed ontwikkelde sector beroepsonderwijs kent, valt steeds meer landen op. In het buitenland wordt daarbij niet zo'n scherp onderscheid gemaakt als wij nationaal kennen tussen hbo (*higher professional education*) en mbo (*vocational education and training*, ook wel de *VET-sector*). Nederlandse mbo-4 opleidingen (voor functies in het middenmanagement of als vakspecialist) kunnen in het buitenland soms het beste met een hbo-opleiding worden vergeleken.

Een imagoverbetering van het mbo het buitenland zal naar verwachting ook een positieve uitwerking zal hebben op het imago van het mbo in Nederland.

²⁶ Nadat de 'Adviesgroep Internationalisering' van de MBO Raad bestaande uit een aantal CvB - leden in 2007 had besloten om het collectieve lidmaatschap van EfVET op te zeggen, is in juni 2008 de aftrap gegeven voor een nieuw Europees netwerk. Vertegenwoordigers van Ierland, het Verenigd Koninkrijk, Finland, Denemarken, Frankrijk, Griekenland en Nederland kwamen op uitnodiging van de MBO Raad in Amsterdam bij elkaar. Het nieuwe netwerk heeft zich tijdens de Euroskills-dagen op 18 en 19 september 2008 nader bekend gemaakt.

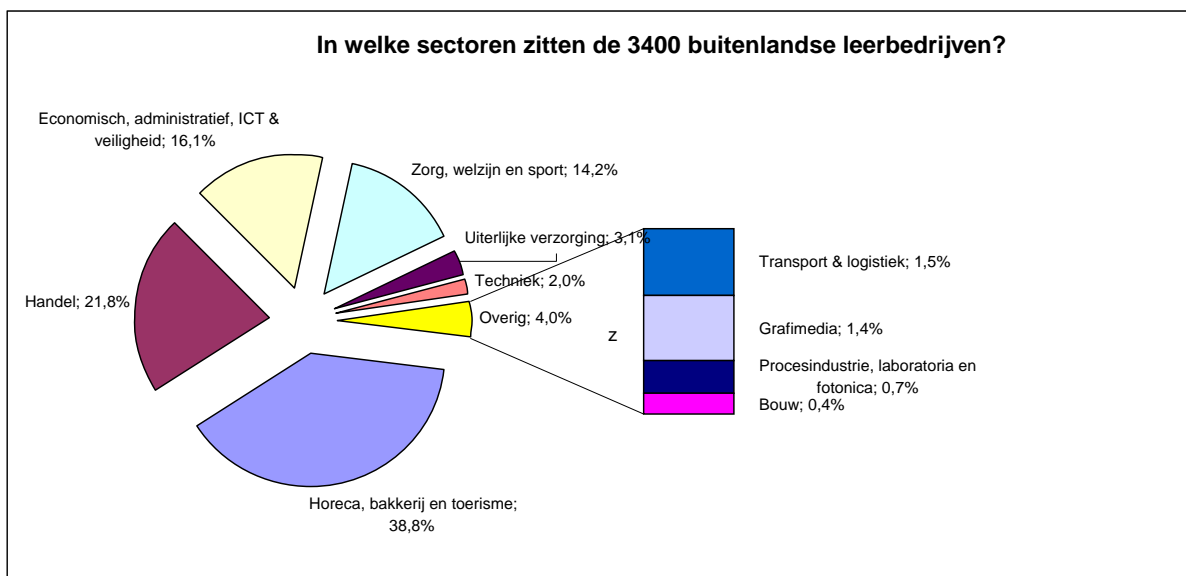
Uitgangssituatie

Om meer zicht te krijgen op de feitelijke situatie in het mbo, heeft Colo geïnventariseerd welke top tien er ontstaat, als we kijken naar het aantal erkende buitenlandse leerbedrijven. Dit levert het volgende beeld op:

Bron: Stagemarkt.nl (Colo)

De Europese top-3 voor stagebedrijven bestaat uit België, Duitsland en Frankrijk. Het gemiddelde leerbedrijf heeft vijf stageplaatsen. De horeca is koploper, gevolgd door handelsbedrijven. Daarna volgt de sector economie en administratie.

Bron: Stagemarkt.nl (Colo)

Buiten de Europa valt voor het mbo veel te winnen. Naast Turkije zijn vooral de grote economieën van belang, zoals de VS en Canada, India, China en Brazilië. Met deze landen zijn of worden binnenkort *Memoranda of Understanding* ondertekend.

Zowel gelet op economische belangen als gezien de huidige praktijk in het mbo, waarin Turkije nogal in trek is, krijgt het *Netherlands Institute for Higher Education in Ankara (NIHA)* vanaf 2009 de opdracht om op mbo-terrein een bemiddelende rol te gaan vervullen. Als mbo-instellingen in andere landen eenzelfde beroep doen op de voorzieningenstructuur voor het hoger onderwijs, zal in de nabije toekomst overwogen moeten worden daar vergelijkbare keuzes te maken. Uiteraard zullen de ervaringen met het *NIHA*, die zorgvuldig zullen worden geëvalueerd, daarbij van pas komen.

Bestaande OCW gelden bestemd voor aflopende projecten gericht op het verbeteren van de onderwijsinfrastructuur in de nieuwe EU-lidstaten zullen met ingang van 2009 worden ingezet op het verbeteren van de onderwijsinfrastructuur in Turkije, Marokko en de Westelijke Balkan en worden gericht op het mbo. Het gaat om een bedrag van in totaal € 2.000.000 voor de periode 2009- 2012. Met de EVD is afgesproken, dat in de door hen beheerde programma's MPAP en MATRAflex voor Centraal - en Oost- Europa, Turkije en Marokko een heroriëntatie zal plaatsvinden ten gunste van het mbo.

Focuslanden

Het is van belang dat mbo-instellingen een goede afweging maken over hun mogelijkheden buiten Europa. In het voorgaande hoofdstuk zijn enkele landen buiten Europa genoemd waar als eerste naar gekeken zou kunnen worden. Het is echter niet zinvol alleen naar kansrijke *landen* te kijken. Het gaat ook om kansrijke *sectoren van het mbo* en daarbinnen om *specifieke opleidingen op de mbo-niveaus 3 en 4*. Alleen dan kan er sprake zijn van een meerwaarde voor de mbo-studie.

Gelet op het voorgaande is daarom in overleg met de MBO Raad en Colo besloten tot enkele **proeftuinprojecten**. In deze projecten zullen instellingen worden ondersteund bij de (verdere) ontwikkeling van hun buitenlandse contacten, met de bedoeling dat zij hun ervaringen overdragen. Colo en MBO Raad is gevraagd met een voorstel te komen. Overwogen is dat een zeker evenwicht van belang is tussen landen waar wat het mbo betreft iets kan worden 'gehaald' c.q. kan worden 'gebracht'. Er moet enige balans zijn tussen het belang van internationale ervaring voor de toekomstige beroepsuitoefening en motieven die meer te maken hebben met interculturalisatie en '*capacity building*'. Verder is overwogen dat enkele focuslanden Europees zouden moeten zijn gezien de huidige praktijk in het mbo (blijkend uit het aantal leerbedrijven; zie onder *Uitgangssituatie*). Nader overleg heeft geleid tot de volgende conclusies.

- Proeftuinprojecten zullen betrekking hebben op de volgende sectoren: handel, horeca, logistiek, techniek, veiligheid / beveiliging en laagdrempelige zorg.
- Landen waarop de proeftuinprojecten worden gericht, zijn:
 1. Frankrijk
 2. Het Verenigd Koninkrijk
 3. Turkije
 4. India.

Bij de keuze voor Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk gaat het vooral om het stimuleren van uitgaande mobiliteit. Volgens EZ laat Nederland vooral in Frankrijk kansen liggen als gevolg van de slechte kennis van de Franse taal en cultuur. Wellicht kan in de proeftuinprojecten een voorbereidingsmodule worden ontwikkeld, die op termijn zou kunnen uitmonden in een bilateraal uitwisselingsprogramma.

Over de mogelijkheden van en de intensieve samenwerking met Turkije is in het voorgaande al het nodige gezegd. Het gaat hierbij zowel om inkomende als uitgaande mobiliteit. Te denken valt aan programmatische afstemming, gevolgd door Nederlandse gastdocentschappen en door gemengde leerroutes, waarbij Turkse studenten een deel van hun opleiding in Nederland volgen of omgekeerd. Tijdens de gezamenlijke missie van EZ en OCW naar Turkije²⁷, eind november 2008, heb ik aangekondigd dat er een beurs komt voor excellente mbo-studenten. Hierbij kan gedacht worden aan een aantal 'duostages', waarin mbo-studenten over en weer stage lopen en hun bevindingen delen. Aan *SkillsNetherlands* is gevraagd in samenwerking met *SkillsTurkey* een voorstel te doen.

Hoewel China en Vietnam interessante groeimarkten zijn, heeft bij de keuze voor India als Aziatisch land de doorslag gegeven dat hier verschillende mbo-initiatieven aan de orde zijn en dat de bevolking vaak ook Engels spreekt. Gezien de vaktechnische eisen die aan een leerbedrijf gesteld worden bij een erkende buitenlandse beroepspraktijkvorming (BPV) is uitgaande mobiliteit (voor een langere periode) in India moeilijk te realiseren. De nadruk zal liggen op kennisexport in nauwe samenwerking met het Nederlandse bedrijfsleven.

In 2009 zullen de proeftuinprojecten, op basis van het bovenstaande, in opdracht van OCW worden uitgewerkt en van start gaan met een looptijd van drie jaar. Besteedbaar bedrag: € 600.000. De keuze van de onderwijsinstellingen die hierin betrokken zullen worden, zal niet *top down* plaatsvinden. Bovengenoemde beperking tot kansrijke sectoren, nog te ontwikkelen kwaliteitseisen en bestaande contacten en zullen de selectie vereenvoudigen.

Afgezien van aan bovenstaande focuslanden zal in het overheidsbeleid, ook wat betreft het mbo, extra aandacht worden geschonken aan China en Suriname. Daarmee wordt aangesloten op prioriteiten die de minister van OCW stelt. De keuze voor China ligt op grond van economische overwegingen voor de hand; wetenschapsbeleid, maar ook cultuurbeleid staat hier niet los van. Vooral het sociaal-culturele belang legitimeert de keuze om ook meer beleidsmatige aandacht te besteden aan Suriname. Het Surinaamse onderwijssysteem is het nauwst verwant aan het Nederlandse. Daarnaast speelt vanuit Nederlands perspectief dat Surinaamse studenten qua aantal de vierde plaats bezetten in de top-5 van inkomende mobiliteit uit niet-EU/EER landen.

²⁷ Met EZ zal worden bezien of er meer landen in aanmerking komen voor een gezamenlijke missie. Rusland en Marokko zijn daarbij genoemd als mogelijke bestemmingen.

5.4 Acties

- OCW zal de deelname van Nederlandse onderwijsinstellingen aan internationale beroepenwedstrijden (*Wordskills, Euroskills*) bevorderen en stimuleren dat het netwerk dat rondom de organisatie van deze beroepenwedstrijden is ontstaan (bestaande uit nationale *skills*-organisaties, in Europa verenigd in de *European Skills Promotion Organisation ESPO*) wordt benut bij het aangaan of intensiveren van buitenlandse contacten door de instellingen.
- Middelen die thans worden besteed om de onderwijsinfrastructuur in de nieuwe EU-lidstaten te versterken voor de jaren 2009 – 2012, zullen vooral worden ingezet op het verbeteren van de onderwijsinfrastructuur in Turkije, Marokko en de Westelijke Balkan voor het mbo. Het totale bedrag dat hiermee gemoeid is, bedraagt € 2 mln.
- Er komen met ingang van 2009 vier **proeftuinprojecten**. In deze projecten zullen instellingen worden ondersteund bij de (verdere) ontwikkeling van hun contacten binnen en buiten Europa, met de bedoeling dat zij hun ervaringen overdragen. Sectoren: handel, horeca, logistiek, techniek, veiligheid / beveiliging en laagdrempelige zorg. Landen: Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Turkije en India. Looptijd:drie jaar. Besteedbaar bedrag: € 600.000.

6. Financiën

Zoals eerder is opgemerkt, wordt alleen de mobiliteit in het kader van de programma's Leonardo da Vinci en BAND geregistreerd. In afstemming met Duitse collega's zal daarom een aanvullend onderzoek worden ingesteld naar de niet-geregistreerde mobiliteit. Dit onderzoek zal ook een indicatie opleveren van de bedragen die hiermee zijn gemoeid. Deze bedragen, ook de bedragen die mbo-instellingen investeren uit hun *lump sum* – bekostiging, zijn niet meegenomen in onderstaand overzicht.

Huidige bestedingen Internationaal beleid MBO:

Huidige bestedingen internationaal beleid mbo	Herkomst middelen	2009	2010	2011	2012	2013
a. Leonardo da Vinci programma	Europese Unie	9.282.000	9.653.280	10.039.411	10.440.988	10.858.627
b. Programma Internationalisering Beroepsopleiding*	FES	833.000				
c. Fondsen Buitenlandse zaken en Ontwikkelingssamenwerking**	BZ	PM	PM	PM	PM	PM
d. Bilateraal uitwisselingsprogramma Nederland Duitsland (BAND)	OCW/LNV	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000
e. Uitvoering Europass (NEC)	OCW	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000
f. Samenwerking Vlaanderen	OCW	30.000	30.000	30.000	30.000	30.000
g. Coördinatie Europese studiebezoeken	OCW	80.000	80.000	80.000	80.000	80.000
Subtotaal		10.625.000	10.163.280	10.549.411	10.950.988	11.368.627
Nieuwe initiatieven internationaal beleid mbo		2009	2010	2011	2012	2013
a. Proeftuinprojecten Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Turkije en India	OCW	200.000	200.000	200.000		
b. Versterking MBO infrastructuur in Turkije, Marokko en de Westelijke Balkan	OCW	500.000	500.000	500.000	500.000	
c. Project duostages <i>Skills Netherlands</i> - Skills Turkey	OCW	75.000				
d. Nederlands Instituut voor Hoger Onderwijs in Ankara (NIHA) (ondersteuning mbo-initiatieven in Turkije)	OCW	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000
e. Implementatie EQF	OCW	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000
Subtotaal		915.000	840.000	840.000	640.000	140.000
Totaal begrotingsmiddelen ***		11.540.000	11.003.280	11.389.411	11.590.988	11.508.627

Nota Bene:

* Totaal is voor dit programma € 5.000.000 beschikbaar voor de periode 2007-2009. De helft van deze middelen is beschikbaar voor mbo projecten.

** Het gaat hier om projectgelden. Afhankelijk van projectaanvragen en honorering wordt de bijdrage bepaald.

*** MBO instellingen investeren tevens in internationalisering uit hun reguliere lumpsum middelen.

7. Samenvatting en belangrijkste acties

In deze internationaliseringsagenda voor het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) wordt aangegeven 'waar we staan' en 'waar we naartoe willen' door het perspectief aan te geven op de korte en de middellange termijn. Dit is op drie niveaus (nationaal, Europees en mondiaal) uitgewerkt aan de hand van vier hoofddoelstellingen. Deze zijn:

*Student over de meerwaarde van een Leonardo da Vinci-stage:
'Ik heb niet alleen mijn kennis van besturingstechniek verbeterd, ik spreek veel beter Engels nu en heb geleerd in teams te werken'.*

- a. Een sterkere internationale oriëntatie van het mbo (in de kwalificatiestructuur en het curriculum), zowel door 'internationalisation@home' als door buitenlandse contacten.
- b. Het bevorderen van inkomende en uitgaande mobiliteit (door beter gebruik van Europese en nationale stimuleringsprogramma's).
- c. Voortgaande samenwerking in Europa (met voor de komende periode de nadruk op implementatie van in EU verband ontwikkelde instrumenten).
- d. Versterking van het imago van het Nederlandse beroepsonderwijs in Europa en daarbuiten.

Mbo'ers moeten worden voorbereid op een dynamische arbeidsmarkt die al lang niet meer begrensd is tot Nederland. Een internationale oriëntatie moet, meer dan voorheen, een vanzelfsprekend onderdeel uitmaken van de (mbo-)studie.

Om de hiervoor genoemde hoofddoelstellingen te verwezenlijken zijn de volgende vervolgacties voorzien:

- Bij het vormgeven van de kwalificatiestructuur zullen MBO Raad en Colo meer aandacht besteden aan de internationale dimensie: voldoende aandacht voor vreemde talenonderwijs en het belang van internationale stages.
- MBO Raad en Colo zullen een *Gedragscode Internationalisering MBO* opstellen. Net als in het hoger onderwijs zal het gaan om een document 'voor en door de sector zelf', gericht op vergelijkbare effecten (bijvoorbeeld een eenvoudiger behandeling van verzoeken aan de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) als instellingen de gedragscode naleven).
- In elk geval tot en met 2009 loopt het Programma Internationalisering Beroepsonderwijs (PIB) door, als een nationale aanvulling op de bestaande - vooral Europese - mogelijkheden. Dit programma, in goed overleg met HBO-raad en MBO Raad aangestuurd door EZ en OCW, is gericht op projecten waarin instellingen samenwerken met bedrijven. Mogelijke verlenging van het PIB is afhankelijk van besluitvorming over de inzet van FES-middelen na 2009. Om het belang dat aan de verlenging van het PIB wordt gehecht te onderstrepen, heeft staatssecretaris Heemskerk van EZ eind november 2008 tijdens de missie naar Turkije aangegeven te overwegen hiervoor zo nodig ook een substantieel bedrag beschikbaar te stellen uit de EZ-begroting.
- OCW zal voortdurende aandacht besteden aan obstakels voor de mobiliteit van mbo-studenten, zowel inkomend als uitgaand. OCW zal zich ervoor inzetten, belemmeringen zoveel mogelijk weg te nemen door interdepartementaal overleg te voeren bijvoorbeeld met SZW (Centra voor Werk en Inkomen) of Justitie (IND). Het ministerie van Justitie heeft

toegezegd de mogelijkheden te verkennen om het visa beleid ten aanzien van mbo studenten in bepaalde sectoren te versoepelen. Dat betekent dat buitenlandse studenten die in Nederland een mbo opleiding willen volgen, in de toekomst makkelijker en sneller een visum kunnen krijgen.

- OCW zal op basis van een evaluatie bezien of het opportuun is de mogelijkheden voor mbo'ers om met meeneembare studiefinanciering een opleiding in het buitenland te volgen uit te breiden. De genoemde evaluatie komt begin 2009 beschikbaar.
- Het aantal buitenlandse stages in het mbo wordt geleidelijk verhoogd.²⁸ De Europese *High Level Group on Mobility* mikt op een verhoging van de studentenmobiliteit in het beroepsonderwijs naar 3 procent van de populatie in 2020. In verschillende Europese overlegorganen zal de komende maanden over deze ambitie worden gesproken. Nederland ondersteunt de focus op mobiliteit en is bereid de eigen ambitie voor het mbo in overeenstemming te brengen met het nader te bepalen Europese streefgetal.
- OCW zal bilaterale contacten van mbo-instellingen buiten Europa zoveel mogelijk ondersteunen door gebruik te maken van ambtelijke en politieke contacten en het afsluiten van *Memoranda of Understanding* waar dit aangewezen lijkt.
- In aanvulling op het bestaande instrumentarium (vooral twee goedlopende internetsites met informatie over buitenlandse stages), zal Colo een 'Barometer stage- en leerbanenmarkt' ontwikkelen die mbo-studenten nog beter in staat stelt de juiste keuzes te maken als het gaat om een buitenlands verblijf.
- OCW werkt mee aan de totstandkoming van het EU-instrumentarium om de mobiliteit van mbo-studenten in Europa te bevorderen, waarbij de inzet is de administratieve lasten (nieuwe uitvoeringsorganisaties in de lidstaten, monitoring op basis van nieuwe indicatoren) te beperken. Aanvaarde instrumenten (*Europass, EQF*) worden (verder) geïmplementeerd.
- Omdat de tekorten op de arbeidsmarkt toenemen, is de erkenning van verworven competenties (EVC) binnen *Europass* een van de speerpunten. Met het Kenniscentrum EVC zal niet alleen naar vergaande samenwerking worden gezocht, maar tevens naar mogelijkheden om Nederland een voortrekkersrol te laten vervullen.
- In het uitwisselingsprogramma *BAND* wordt gezocht naar een betere aansluiting bij de specifieke eigenschappen van het Nederlandse en Duitse onderwijssysteem. Op deze manier voorziet *BAND* in een impuls tot verder bilaterale uitwisseling in de toekomst.
- OCW zal de deelname van Nederlandse onderwijsinstellingen aan internationale beroepenwedstrijden (*Wordskills, Euroskills*) bevorderen en stimuleren dat het netwerk dat rondom de organisatie van deze beroepenwedstrijden is ontstaan (bestaande uit nationale *skills*-organisaties, in Europa verenigd in de *European Skills Promotion Organisation ESPO*) wordt benut bij het aangaan of intensiveren van buitenlandse contacten door de instellingen.

²⁸ Voorwaarde is dat, na verhoging van de hiervoor beschikbare EU-budgetten in de jaren 2007-2013, ook de Financiële Perspectieven voor 2014 – 2020 uitzicht bieden op de realisatie van deze ambitie.

-
- Middelen die thans worden besteed om de onderwijsinfrastructuur in de nieuwe EU-lidstaten te versterken voor de jaren 2009 – 2012, zullen vooral worden ingezet op het verbeteren van de onderwijsinfrastructuur in Turkije, Marokko en de Westelijke Balkan voor het mbo. Het totale bedrag dat hiermee gemoeid is, bedraagt € 2 mln.
 - Zowel gelet op economische belangen als gezien de huidige praktijk in het mbo krijgt het *Netherlands Institute for Higher Education in Ankara (NIHA)* vanaf 2009 de opdracht om op mbo-terrein een bemiddelende rol te gaan vervullen. Als mbo-instellingen in andere landen eenzelfde beroep blijken te doen op de voorzieningsstructuur voor het hoger onderwijs, zal in de nabije toekomst overwogen moeten worden daar vergelijkbare keuzes te maken.
 - Er komen met ingang van 2009 vier **proeftuinprojecten**. In deze projecten zullen instellingen worden ondersteund bij de (verdere) ontwikkeling van hun contacten binnen en buiten Europa, met de bedoeling dat zij hun ervaringen overdragen. Sectoren: handel, horeca, logistiek, techniek, veiligheid / beveiliging en laagdrempelige zorg. Landen: Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Turkije en India. Looptijd: drie jaar. Besteedbaar bedrag: € 600.000.

Bijlage 1. Instrumenten en Monitoring

1.1 Mobiliteitsprogramma's

Programma Internationalisering Beroepsonderwijs (PIB)

Het PIB wil studenten en docenten van mbo- en hbo-instellingen meer internationale bagage geven door internationale ervaringen tijdens de studie en door samenwerking met het bedrijfsleven. Het PIB wil daarom meer internationale stages en erkende internationale leerbedrijven. Het draagt verder bij aan een betere voorbereiding (ook door de betrokken docenten) van stages en betere begeleiding.

Bedrijven die willen participeren in het programma, kunnen zich aansluiten bij mbo- en hbo-instellingen. Het PIB ondersteunt strategische activiteiten die op de langere termijn kunnen bijdragen aan het bevorderen van de kwaliteit en kwantiteit van internationale stages. Daarbij kan gedacht worden aan het vinden van partners in het buitenland, het creëren van structurele samenwerkingsrelaties, benutten van elkaars faciliteiten en het aanpassen van opleidingen of modules.

Bij de beoordeling van ingediende projectvoorstellen wordt gekeken naar de aard van de samenwerking met het bedrijfsleven (het innovatieve karakter, aspecten zoals duurzaamheid en structurele inbedding of overdraagbaarheid). Extra punten kunnen onder meer worden toegekend voor de vergroting van de taalvaardigheid van studenten. Per aanvraag is € 50.000 tot € 75.000 voor de onderwijsinstelling beschikbaar, waarbij sprake dient te zijn van 100 procent cofinanciering.

Het EU stimuleringsprogramma programma Leven Lang Leren

Het EU stimuleringsprogramma Een Leven lang Leren heeft als doel uitwisselingen, samenwerking en mobiliteit tussen de EU- landen te ontwikkelen en te versterken. Voor de periode 2007 – 2013 is er ca. 7 miljard Euro beschikbaar. Een groot gedeelte hiervan gaat naar activiteiten om de grensoverschrijdende mobiliteit van leerlingen / studenten/ onderwijzers/ docenten/ staf tussen de EU- lidstaten te stimuleren. Deelprogramma's zijn o.a.: Comenius (voor het funderend onderwijs), Leonardo da Vinci (mbo), Erasmus (hoger onderwijs) en Grundtvig (volwasseneneducatie).

Het EU (sub)programma Leonardo da Vinci

Leonardo da Vinci is onderdeel van het programma Leven Lang Leren (zie hiervoor). Het is bestemd voor het mbo. Voor Leonardo is voor de periode 2007- 2013 ca. € 1,7 miljard beschikbaar. Doel is onder andere het bevorderen van de mobiliteit (zowel kwalitatief als kwantitatief) op het gebied van beroepsonderwijs, beroepsopleiding en bijscholing, zodat vóór het eind van het programma jaarlijks 80.000 stages in ondernemingen worden gevolgd; het bevorderen van vernieuwende praktijken en de overdracht ervan tussen landen; het verbeteren van de transparantie en de erkenning van kwalificaties en competenties, met inbegrip van door niet-formeel en informeel leren verworven kwalificaties en competenties.

Bilaterales Austauschprogramm Niederlande – Deutschland (BAND)

Het uitwisselingsprogramma *BAND* ondersteunt partnerschappen tussen Nederlandse en Duitse instellingen in het middelbaar beroepsonderwijs. *BAND* wil instellingen stimuleren om bilaterale uitwisseling als vast onderdeel van de beroepsopleiding te ontwikkelen. Van Nederlandse zijde is hiermee jaarlijks ca. € 275.000 gemoeid. Ervaringen met uitwisselingsprojecten tonen aan dat de deelnemers door het verblijf in het buitenland vooroordelen leren onderkennen.

1.2. Initiatieven die in EU- verband zijn/worden ondernomen

Europass

Europass is een initiatief van de Europese Commissie en geldt als officieel werk- en ervaringspaspoort voor alle landen van de Europese Unie. De status van een opleiding en de waarde van vaardigheden en kennis zijn met *Europass* eenduidiger geworden.

Europass bestaat sinds 2005 uit de volgende documenten c.q. instrumenten:

- *Europass CV* is een EU-breed standaarddocument waarmee iedere inwoner van de EU kan aantonen wat zijn verworven competenties zijn.
- In het *Europass Taalpaspoort* staat de talenkennis van EU-burgers gedetailleerd beschreven.
- *Europass Mobiliteit* geeft een overzicht van in het buitenland doorgebrachte stages bij onderwijsinstellingen of bedrijven. Vanuit het mbo maken, volgens opgave van de MBO Raad, ieder jaar ongeveer 2200 Nederlandse mbo-studenten gebruik van de *Mobility Pass*.
- *Europass Diplomasupplement* beschrijft (meestal in het Engels) het individuele leertraject in het hoger onderwijs. Het diplomasupplement wordt afgegeven door de onderwijsinstelling.
- *Europass Certificaatsupplement* is een bijlage bij het mbo-diploma. Het beschrijft in meerdere talen wat de opleiding heeft omvat en hoe deze in het Nederlandse onderwijs is gepositioneerd. Het certificaatsupplement is voor iedere burger te downloaden via de websites van Colo en *Europass*. De onderwijsinstelling kan het supplement bij het diploma voegen.

European Qualifications Framework for Life Long Learning (EQF)

Het EQF moet de transparantie en de vergelijkbaarheid van kwalificaties in Europa vergroten, zodat onderwijsinstellingen en werkgevers snel duidelijk is wat het opleidingsniveau van een student(e) of stagiair(e) is. Het is een meta-raamwerk met acht niveaus. Het is de bedoeling dat iedere lidstaat, in beginsel over de hele breedte van het onderwijs (in elk geval van voortgezet tot hoger onderwijs), zijn kwalificaties hieraan relateert. Uitgangspunt is dat de niveaus niet zijn gebaseerd op studiebelasting, maar op de gebleken kennis en kunde (*learning outcomes*). EU-landen zijn niet verplicht om aan het EQF deel te nemen. EU-landen die nog geen kwalificatiestructuur hebben, gebruiken het EQF graag als breekijzer om thuis orde op zaken te stellen. Voor landen als Nederland,

die voor belangrijke onderdelen van het onderwijs al beschikken over een kwalificatiestructuur²⁹, zal de implementatie neerkomen op het smeden van een hulpstructuur tussen de bestaande kwalificaties en het EQF. Daarmee wordt voorkomen dat weinig productieve competentiegeschillen tussen de verschillende onderwijssectoren ontstaan. Nederland heeft besloten het EQF per 2010 in te voeren en de EQF-niveaus per 2012 te gebruiken in alle *Europass*-documenten. Een externe partij zal worden gevraagd het nationale kwalificatieraamwerk samen te stellen. Aansluitend volgt later in deze kabinetsperiode de feitelijke invoering. Daarbij kan waarschijnlijk gebruik worden gemaakt van het voorstel voor inschaling van Nederlandse mbo-niveaus in het EQF, dat wordt voorbereid door een werkgroep van Colo, MBO Raad, AOC Raad en Paepo.

European Credit Transfer System for Vocational Education and Training (ECVET)

Het Europese puntensysteem voor het mbo wordt door de Europese Commissie gezien als het sluitstuk van het drielook gevormd door *Europass*, EQF en ECVET. ECVET is nog in ontwikkeling. De aanvaarding volgt mogelijk in 2009, maar het systeem lijkt lastig in te voeren. Het is de bedoeling studiepunten toe te kennen aan de vele honderden (deel)kwalificaties in het mbo, die per land nog aanzienlijk verschillen. Nederland heeft aan de wieg gestaan van dit idee, net als het EQF was het in 2004 een onderdeel van het Maastricht Communiqué. Bij nader inzien is het de vraag of het wel de moeite waard is, gezien de nog geringe internationale mobiliteit van mbo-studenten. ECVET is meer iets voor de lange(re) termijn, nadat eerst het EQF goed is ingevoerd.

Als in 2012 met de invoering van ECVET moet worden gestart, zoals de Europese Commissie graag zou zien, is denkbaar dat begonnen wordt met mbo-opleidingen die verhoudingsgewijs een hoge mobiliteit kennen. Het perspectief voor de lange termijn moet zijn dat het bestaande studiepuntenstelsel voor het hoger onderwijs (het *European Credit Transfer System ECTS*), dat nog helemaal op studiebelasting (input) is gebaseerd, en ECVET worden samengevoegd tot één systeem.

European Quality Assurance Reference Framework (EQARF)

Aan de basis van het bovenstaande Europese beleidsinstrumentarium ligt het Europese Kwaliteitsraamwerk. Het bevat uitgangspunten en normen voor het toezicht, waarover de lidstaten – ook Nederland, vertegenwoordigd door OCW en de MBO Raad – in gesprek zijn in het *European Network on Quality Assurance in VET (ENQA VET)*. Over de herziening van het raamwerk en afspraken die met de toepassing daarvan te maken hebben, bereidt de Europese Commissie een aanbeveling van de Raad van Europa en het Europees Parlement voor.

1.3 Monitoring

Mobiliteit

Cinop brengt voor de *Internationaliseringsmonitor (IMON)* de mobiliteit in de kaart van mbo-studenten en mbo-docenten die financiële steun krijgen van het Leonardo da Vinci-programma en *BAND*. Bij de start van het Programma Internationalisering Beroepsonderwijs in 2007 is getracht tot een vollediger nulmeting te komen. Als uitvoerder van dit programma heeft de EVD verplicht gesteld dat aanvragers bij hun projectvoorstellen gegevens over hun uitgangssituatie overleggen. Dit leverde

²⁹ De kwalificatiestructuur voor het mbo, de *bachelor-master*structuur en descriptor en afspraken in het kader van 'Bologna' voor het hoger onderwijs.

(en levert in de komende jaren) een verbeterd beeld op van de mobiliteit in het mbo. In de *IMON* die in 2008 verschijnt, zijn enkele nieuwe criteria toegevoegd. Niettemin zou de monitoring van internationale mobiliteit in het mbo na 2009, als het PIB in principe is beëindigd, verder verbeterd moeten worden. Voor het hoger onderwijs werkt het Nuffic aan een nieuwe opzet. Afhankelijk van de ervaringen die daarmee worden opgedaan, kan deze wellicht ook worden toegepast voor het mbo.

Internationale vergelijking van de kwaliteit van prestaties

De OESO³⁰ heeft het middelbaar beroepsonderwijs de laatste jaren als het ware ontdekt. Om een internationale vergelijking van “de scholing van volwassenen” te maken is vooral het *Programme for the Assessment of International Competences (PIAAC)* van belang. *PIAAC* is een internationaal vergelijkend onderzoek naar competenties van volwassenen, vergelijkbaar met *PISA (Programme for International Student Assessment)* in het voortgezet onderwijs. In *PIAAC* worden personen van zestien jaar en ouder getest op geletterdheid en ‘gecijferdheid’. Vooral met het oog op een noodzakelijke herijking van het aantal laaggeletterden onder de volwassen (beroeps)bevolking wordt in Nederland met belangstelling uitgezien naar de resultaten, die in 2011 worden verwacht.

In het kader van *PIAAC* worden tevens achtergrondvariabelen verzameld die betrekking hebben op de aansluiting van onderwijs op arbeidsmarkt, Leven Lang Leren, gezondheid en maatschappelijke betrokkenheid. Tenslotte wordt via een aparte module (de *job requirement approach*) nagegaan welke vaardigheden werkgevers verlangen van werknemers, zodat vraag en aanbod van vaardigheden met elkaar kunnen worden vergeleken.

De resultaten van het onderzoek zijn van belang voor het streven van Nederland naar een innovatieve, concurrerende en ondernemende economie, waarvoor een goed opgeleide beroepsbevolking een essentiële voorwaarde is.

³⁰ De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling van de meest belangrijke industrielanden

Bijlage 2. Instellingen die bij uitvoering van / overleg over internationalisering in het MBO betrokken zijn

In dit hoofdstuk worden allereerst de instellingen genoemd die bij de uitvoering van de internationalisering in het MBO betrokken zijn. Daarna worden de verschillende vormen van overleg beschreven.

Nationaal agentschap Life Long Learning

Het Leven Lang Leren-programma van de EU wordt in Nederland ondersteund door een nationaal agentschap. *Nuffic*, de uitvoeringsorganisatie voor internationale activiteiten in het hoger onderwijs, is het eerste aanspreekpunt van het agentschap.

Het belangrijkste programma voor het mbo, het Leonardo da Vinci- mobiliteitsprogramma, wordt in dit verband ondersteund door een onderdeel van Cinop in 's-Hertogenbosch. Mbo-instellingen kunnen via Leonardo da Vinci jaarlijks internationale (stage)projecten aanvragen. Het Cinop geeft mbo-instellingen ook voorlichting over de mogelijkheden die Leonardo da Vinci en andere subprogramma's bieden. Cinop is tevens trekker van *Euroguidance Nederland*. Het wordt voor deze taken voor de helft met Europese middelen gefinancierd en voor de andere helft door OCW.

National Europass Centre (NEC)

Voor de implementatie van *Europass* (zie onder 'Instrumenten') is aansluitend op het Nederlandse EU-voorzitterschap in 2004 een apart nationaal agentschap gevormd. Het gaat om een breed consortium waarin voor het mbo onder meer de MBO Raad en Colo participeren. Het voorzitterschap is belegd bij de Informatie Beheer Groep (IB-Groep) in Groningen.

Overlegstructuren

Bij de totstandkoming van voorstellen van de Europese Commissie op het gebied van het mbo zijn diverse partijen betrokken. Eerst wordt de inbreng van deskundigen verkregen. Dat gebeurt door consultatie in de lidstaten, onderzoek door Cedefop (*Centre pour le développement de la formation professionnelle*), bevindingen van *Peer Learning Activities* of conferenties en overleg in expertgroepen. Vervolgens wordt ieder conceptdocument voorgelegd aan het Raadgevend Comité voor de Beroepsopleidingen³¹, waarin alle EU-landen vertegenwoordigd zijn. De documenten worden daarna vaak nog een keer besproken door de vergadering van de *Directors-General for Vocational Education and Training (DGVET)*, die bijeenkomen in het land dat als EU-voorzitter optreedt. Daarna begint het formele besluitvormingsproces, dat op EU- ministersniveau wordt afgerond.

OCW is vertegenwoordigd in de *governing board* van het al genoemde EU-agentschap voor het middelbaar beroepsonderwijs, Cedefop, in Thessaloniki, Griekenland. Cedefop is bij de Nederlandse mbo-instellingen vooral bekend als de organisator van Europese studiebezoeken. Daarnaast maakt OCW deel uit van de *governing board* van de *European Training Foundation (ETF)*, ook bekend als de Europese 'Stichting voor Opleidingen'. Het accent in de werkzaamheden van de *ETF* is de laatste jaren verschoven naar het onderhouden van contacten met landen aan de buitengrenzen van de EU (al dan niet in verband met een mogelijk EU-lidmaatschap).

³¹ Ook bekend als *Advisory Committee on Vocational Education and Training*, kortweg *ACVT*.

Bijlage 3. Verklaring van gebruikte afkortingen

AOC Raad:	branchevereniging van Agrarische Opleidingen Centra
<i>BAND:</i>	<i>Bilaterales Austauschprogramm Niederlande - Deutschland</i>
Cedefop:	<i>Centre pour le développement de la formation professionnelle</i> (het Europese agentschap voor het middelbaar beroepsonderwijs)
Cinop:	Centrum voor innovatie van opleidingen
Colo:	Centraal overleg van landelijke organen (de koepel van kenniscentra beroepsonderwijs – bedrijfsleven)
DGVT:	(vergadering van de) <i>Directors-General for Vocational Education and Training</i>
<i>DTB:</i>	<i>Dutch Trade Board</i>
<i>ECVET:</i>	<i>European Credit Transfer System for Vocational Education and Training</i>
<i>ETF:</i>	<i>European Training Foundation</i> (Europese Stichting voor Opleidingen)
<i>EQF:</i>	<i>European Qualifications Framework for Life Long Learning</i>
<i>EQARF:</i>	<i>European Quality Assurance Reference Framework</i>
EU:	Europese Unie
EVC:	Erkenning van Verworven Competenties
<i>EUPROVET:</i>	Vereniging van Europese ' <i>VET Providers</i> ' (aanbieders van mbo-opleidingen)
EVD:	Economische Voorlichtingsdienst (Uitvoeringsorganisatie van EZ)
EZ:	Ministerie van Economische Zaken
FES:	Fonds Economische Structuurversterking
GBA:	Gemeenschappelijke Basis Administratie
GENT Akkoord:	Nederlands – Vlaamse samenwerkingsovereenkomst (voor het Gehele Europese Nederlandse Taalgebied)
IB – Groep:	Informatie Beheer Groep
IMON:	Internationaliseringsmonitor (van OCW)
IND:	Immigratie- en Naturalisatiedienst
<i>INWENT:</i>	<i>Internationale Weiterbildung und Entwicklung GmbH</i> (Duitse uitvoeder BAND – Programma)
JOB:	Jongeren Organisatie (Middelbaar) Beroepsonderwijs

LLL:	<i>Life Long Learning (Leven Lang Leren)</i>
LNV:	Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit
MBO (mbo):	Middelbaar Beroepsonderwijs
MBO Raad:	Branchevereniging van regionale opleidingscentra en vakinstellingen voor middelbaar beroepsonderwijs
MKB(-Nederland):	Midden- en Kleinbedrijf (-Nederland)
NEC:	<i>National Europass Centre</i>
NESO:	<i>Netherlands Educational Support Office</i>
Neth-ER:	<i>Netherlands house for Education and Research</i>
NIHA:	Nederlands Instituut voor Hoger Onderwijs in Ankara
NRP:	<i>National Reference Point</i>
Nuffic:	<i>Netherlands university fund for international cooperation</i> (uitvoeringsorganisatie voor het hoger onderwijs)
OCW:	Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap
OESO:	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
Paepon:	branchevereniging van particuliere onderwijsaanbieders
PIAAC:	<i>Programme for the International Assessment of Adult Competences</i>
PIB:	Programma Internationalisering Beroepsonderwijs
PISA:	<i>Programme for International Student Assessment</i>
PLA:	<i>Peer Learning Activity</i>
PLW:	Projectdirectie Leren & Werken (van OCW en SZW gezamenlijk)
RDW:	Rijksdienst voor het Wegverkeer
SZW:	ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid